(ئەنفال)

پرسیاری یەکەم : ئەگەر بهاتایە ئەنفال لە ولاتێکی ئیسلامیدا ڕوویندەدایە و هەروەها مانایەکی ئیسلامیشی پێنەدرایە، پێتانوایە ئەنفال بتوانرایە نوقمی بێدەنگییەکی وا بکرێت، هەم لە لایەن ولاتانی دراوسێوە تا دەگاتە ولاتە ئیسلامییەکانی دونیاوە، ئەوسا ولاتانی ئەوروپاش؟

وەلامی پرسیاری یەکەم :

کارەساتی ئەنفال و هەموو دەرئەنجامە ناشرینەکانی وەك دەرهاوێشتەی عەقڵێکی خوێنخۆری بەعسیزم و تێکەڵ بەو میرات و کەلتوورەی عەرەب – ئیسلام کارەساتێکی چاوەڕوانکراوە، لەو ڕۆژەوەی عەرەبەکان بەسەرپەرشتی ئەسپەوە ، شمشێر بە دەستەوە هاتن و کوردستانیان داگیر کرد.دەقاو دەق ئەم شەرعییەتەیان لە سورەتی (ئەنفال) وەرگرتووە کە هانی موجاهیدەکان دەدات روو لە ولاتان بکەن و بە زەبری شمشێر کافرەکانی وەکو ئێمە بکەن بە ئیسلام بە ناوی (غەزەوات و فتوحات)ەوە .

تا ئێستاکەش ئالای مەملەکەتی سعودیە ڕەسمی شمشێرێکی وا بەسەرەوە ، ئاخۆ شمشێر لەو مێژووە دێرینەی داگیرکردنی ولاتانەوە تا هەنووکە جگە لە مل پەڕاندن بۆچی بەکارهاتووە؟ وەلێ ناکرێ هەڵە و گوناهەکانی خۆمان لە یاد بکەین ، چ کارەساتی هەڵەبجە و چ ئەنفال پەیوەندی هەیە بە بێ بەرنامەیی و کوێر بوونی سیاسی حیزبە کوردییەکان کە هەرگیز بۆ یەك جاریش پێشبینی هیچ کارەساتێکیان نەکردووە .

هەمیشە سەرکردەکان بێ پێشبینی و بێ ستراتیژ بوون ، هەمیشە بێ سەر و بەری حیزبە کوردییەکان و هەڵە زۆر و ناقۆلاکانی ئەوان هەم مایەی دروستکردنی کارەسات و هەم دەرئەنجامەکانی تا بڵێیت تراژیدی کەوتوونەتەوە ، هەر جارێکیش خەڵك و عەوام باجێکی گەورەتریان داوە لە چاو حیزبەکان و ئەوان بە زیانێکی کەمتری گیانی و مادی کەوتوونەتە ئەودیو سنوورەکانەوە .

لەم چەند ڕۆژانەدا دیسانەوە سەرکردەکانی کورد و ئەندامانی سەرکردایەتی و بنکردایەتی و کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی سەر بەم حیزبانە سەرسامن بەوەی کە (بەیکەر – هاملتن) لە ڕاپۆرتەکەیان خۆیاندا حیسابیان بۆ کورد نەکردووە ، وەکو ئەوەی بۆ یەك سەعاتیش گومانیان

نــەبوو بێــت لــە سیاســەتی ئەمــەریکا دەرهــەق بــە کێشــەی کــورد و ئــەم ناوچــەیە .ئەمــەیان بێزەوەرترین بۆچوونە ، چونکە خودی مام جەلال و کاك مەسعود بە جووتە نامەیان نووسیوە بۆ (جۆرج بۆش) تیایدا وتویانە گەر تۆش بە هاوپەیمانی و دۆستایەتیشمان ڕازی نەبیت ، ئێمە هەر هاوڕێ و هاوپەیمانین.

بە کەمێك دەستکارییەوە ئەمەیان ناوەڕۆکە نامەکەیانە ، ئیتر کە تۆ هیچ مەرجێکت نەبێ ، بۆچی چاوڕێ دەکەیت بەرامبەرەکەت حیسابت بۆ بکات؟

نیــازم لــەم نموونەیــە تــەنها ئەوەیــە هەمیشــە کــورد و سیاســەتی کــوردی بــۆ خــۆی لــە ئاســت کێشـەکاندا نابینـا بـووە ! جگـە لـەوەی کـە کـورد بـۆ خـۆی بـە یارمـەتی سـەدەها موستەشـار و جاشــەوە چاوســاغی ســوپای عێراقــی بــووە لــە ئەنجامــدانی قۆناغــە جیاکــانی ئــەنفال. کەواتــە ژمارەیەکی بەرچاو لە ئێمە بۆ خۆی ئامادەگی ئەم داڕزانە ئەخلاقییە بووە، ئیتر ژمارەی ئەم ویژدان مردووانە کەم بووبن یان زۆر هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕێت.

بیرمان نەچێت کە بۆ ئێمە ئەوپەڕی کالڤامی و سادەییە گەر لـە ولاتـانی عـەرەبی و ئیسلامی چاوەڕێی جۆرێك لە بەزەیی و بەرگری لە هەق و مافی خۆمان بکەین ، سەیر نییە ئێمە لـە نـاو دڵی ولاتانی عەربی و ئیسلامی بە " ئیسرائیل "بـەراورد بکرێین، وڵاتـانی عـەرەبی زۆر جاران گوناهی یەکنەبوونی خۆیان دەخەنە ئەستۆی ئیسرائیل و کوردەوە ، گـەورەترین و نـاودارترین نووسەران و هونەرمەندانی عەرەب و ئیسلام بە چاوێکی زۆر شۆڤێنیستانە لە ئێمە دەڕوانن .

(محمــود درویــش) لــە تاکــە شــیعرێکی خــۆی پەشــیمان بــۆوە کــە بــۆ کــوردی نووســیبوو ، (موعین بەسیسو)ی شاعیری فەلەستینی ڕستەیەکی هەیە کە دەڵێت (سەڵاحەدینی ئەیوبی) کـرا بە عەرەب چونکە دژی خاچپەرستەکان جەنگا و سەرکەوت ، بەڵام گەر ئەو شەڕەی بدۆڕاندایـە ؛ دەکرا بە سیخوڕێکی کوردی .

(محمـد مـاغووت) کـە شـاعیر و ڕۆشـنبیرێکی سـووری-یـە؛ کـورد و کوردسـتان بـە ئیسـرائیل دەشـوبهێنێ ، ئێـران و تورکیـا بـە درێـژایی مێـژوو دەسـتیان لـە کوشـتنی کـورد نەپاراسـتووە ، سـنووری نێـوان ئێمـە و عـەرەب و فـارس و تـورك سـنورێکی خوێنـاوی بـووە ، هەمیشـە ئـەوان خۆیان بە ئاغا و کەڵەگا و سەرداری ئێمە زانیوە .

زمانی ئـەوان خراوەتـە سـەر زاری منداڵـەکانمان ، ئیمپراتۆرییەتـەکانی عوسمـانی و سـەفەوی و عەرەبی لەسەر ئێسك و پروسکی ئێمە دامەزراون ، جگە لەوەش کورد بۆ خـۆی خۆخـۆر بـووە ، لەسەردەمی عەباسییەکاندا نۆ میرنشینی کوردی دژ بە یەك جەنگاون ، ئێمە لەمڕۆکەدا لەسـەر خـاکی خۆمـان ئـازادین ، کەچـی سـواڵی سەربەسـتی لـە بەغـداد و عەمامـە بەسـەرەکانی بەغـدا دەکەین.

بۆ دەبێت بەرامبەر بە خامۆشی دەستەڵاتداران و ڕۆشنبیرانی عەرەبی لەمەڕ کارەساتی ئەنفال بیکەین بە هەرا و قیامەت؟ مەگەر ئێمە هەتا هەنووکە گەوهەر و دید و بۆچوونی ولاتانی عەرەبی و دەر و دراوسێی خۆمان نەخوێندۆتەوە؟ بۆچی کورد بۆ خۆی چی لە کارەساتی ئەنفال فێر بووە؟ جگە لە یادکردنەوەیەکی مردوو کامەیە ئەو وانانەی کە حیزبە کوردییەکان لە ئەنفالەوە فێر بوون؟ کوا گرنگیدان بە ئەنفال بە قەد زەخمی کارەساتەکە؟ بۆچی ئیسرائیل توانی 'هۆلۆکۆست' وا لێبکات کە سەرجەم مێژووی تازەی خۆی لەسەر بونیات بنێتەوە و ئێمە تا هەنووکەش نەمانتوانیوە؟

ناکرێت ئەوە لە یاد بکەین کە عەرەب و ئیسلامیخوازەکان ، چ لە ناو گروپ و حیزبی نەتەوەییدا بن یان چەپ و عەلمانی و هەرچی بێت دروشمی تازە پەرچەمیان، هەر هەمان هەڵوێستی دوژمنکارەیان هەبووە دەرهەق بە مەسەلەی کوردی ، ئەوان بڕوایان وایە کە ئێمە بێگانەین و کافرین و خاوەن هەق و ماڵ ئەوانن ، بۆیە سەدام حوسەین و حیزبەکەی زۆر بەوەفا بوون لەگەڵ کەلتووری باب و باپیرانمان ، ئەوان جگە لە زمانی شمشێر هیچی دیکەیان نەبووە .

سەبارەت بە وڵاتانی ڕۆژئاوا و ئەمریکاش هەر هەمان هەکایەتی فەرامۆشکردنە ، کاتی خۆی نەهەنگێك لە ئاوی (ئالاسکا) گیری خواردبوو ، ئەمریکا و سۆڤیەت لەو ڕۆژگارەی کە شەڕی سارد لە نێوانیاندا گەرم بوو ، بە یەکەوە بڕیاریان دا نەهەنگە گیرخواردووەکە ڕزگار بکەن ، بەلام بە درێژایی شۆڕشی تازەی کورد ، سۆڤیەت و ئەمەریکا یارمەتی عێراقیان داوە و خۆ زانیویانە کورد چ کوشتارگایەکی بۆ ساز دەکرێت، بەڵام هەمیشە سیاسەت بازاڕێکە کە گرنگ تیایدا قازانج و بەرژەوەندی خۆیان بووە بەدەر لە چارەنووسی میللەتێکی ستەمدیدە.

هەموو چارەنووسی هاوتا بووە بەو پاپۆڕە نەوت هەڵگرانەی کە ڕووە و ڕۆژئاوا و ئەمریکا و سۆڤیەت بەڕێکەوتوون ، سیاسەت لەم سەردەمەدا بی مۆڕاڵە ، ئەوەی داوای ئەخلاق لە سیاسەتبازەکانی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەلات دەکات خراپ حاڵی بووە لە خۆی و لە دونیا ، وتراوە کە سیاسەتبازەکان دۆستی هەمیشەییان نییە ، بەڵکو بەرژەوەندی هەمیشەییان هەیە.

هەموو چەك و تەکنەلۆژیا سەربازییەکەی سەدام لە ئەمریکا و ڕۆژئاواوە هاتبوو ، هەتا زیندان و ژوورەکانی ئازاردانی بەندییەکان بە یارمەتی ئەڵمانیا-ی ڕۆژهەلاتی ئەو سەردەمە دامەزرابوون .خودی سەدام حوسەین ئامێر و دەزگا جەهەنمییەکانی ڕاستگۆترین گوزارشتە لەم چەرخە کە تیایدا سیاسەت جگە لە کارکردەی عەقڵێکی وێرانکەر و بازاڕی عەقڵ و لەشفرۆشی هیچی دیکە نییە ، دونیای سیاسەتبازەکان لە ڕۆژئاوا و لە ڕۆژهەڵاتدا دونیای سیاسەتبازە سۆزانییەکانە .

من هەرگیز بڕوام بەوە نییە بە ئافرەتانی لەشفرۆش بڵێم سۆزانی ، چونکە هەزار و یەك هۆ هەیە لە پشت هەر لەشفرۆشتنێکەوە کە ڕێگام نادات سووك بڕوانمە ژیانی ئەو خانمانە ، وەلێ بازاڕی سیاسەت لە ئەمریکا و ئەوروپا و ئاسیا و سەرجەم کیشوەرەکانی دیکە پڕە لەسیاسەتبازی سۆزانی.

دیارە وڵاتانی ئەوروپا و بگرە ئەمەریکا و سۆڤیەتیش لە ڕۆژگاری خۆیان بەرامبەر هەموو کارەساتە سیاسییەکانی کورد بێدەنگ و خامۆش بوون ، تەنها ئەو کاتە هەڵەبجە و ئەنفال بوونەوە بە هەکایەتی ناو ڕاگەیاندنی دونیا کە سەدام ویستی گەمە بە سەرچاوەی قازانج و خێری ڕۆژئاوا بکات لە "کوێت" ، زۆر لە وڵاتانی ڕۆژئاوا گومانیان لە هەڵەبجە و ئەنفال هەبوو ، هەندێکیان بە سیناریۆیەکی سازکراویان دەزانی .بەتایبەتی یەکێتی سۆڤییەت.

(پریماکۆڤ) لە یاداشتەکانی خۆیدا دانی پێدا دەنێت کە سەدام حوسەین بەرتیلی دەدا بە هەموو ستافی ڕۆژنامەی (پراڤدا) و بگرە لە (پریماکۆڤ)ەوە تا دەرگاوانەکەی کڕیبوو ، مەرجیشی ئەوەبوو هەرگیز باسی کوردی تێدا نەکرێت ، خشتی ئاڵتوونی بۆ "پریماکۆڤ" دەنارد .

من (3) سێ ساڵ لە ڕێکخراوی (MAG) کارمەند بووم کە ڕێکخراوێکی بریتانی بوو ، سەرگەرمی هەڵگرتنەوەی (مین – لوغم) بوو لە کوردستان ، پتر لە سەد وڵات مینی بە عێراق دەفرۆشت و بە ملیۆنەها لەو لوغمانە لە ژێر خاکی کوردستان چێندران ، لە ئەمەریکاوە تا دەگا بە هەموو وڵاتانی ئەوروپا و بگرە ئیسرائیل و پاکستان و ئێرانیش لوغمی بە عێراق فرۆشتووە ، من هەموو ئەو دۆکیومێنتانەم پاراستووە .

من نەك بەرامبەر وڵاتانی عەرەبی و ئیسلامی و بەس ، بەڵکو بڕوا دەکەم لە دونیای سیاسەتدا تا هەنووکە بەهاو مۆڕاڵێکی ئەوتۆ لە ئارادا نییە حیساب بۆ سەربەستی و خۆشبەختی گەلانی وەك کوردی ستەمدیدە بکات .دواجار گەر جاروبار دەنگ هەڵبڕینێك هەبێت دژی ستەم و بێدادی ، ئەوەشیان لەسەر ئاستی ڕەسمی مەرامێکی سیاسی لە پشتەوەیە و گەمە و تاکتیکێکی کورت مەودایە .

پرسیاری دووەم : ئەو هۆکارانە چین کە (ئەنفال) لە هۆشیارییەکی سیاسی سادەوە کە تەنها لە یادکردنەوەی سەرپێیانەی ساڵانەدا خۆی بینیوەتەوە؛ دەگوێزێتەوە بۆ هوشیارییەکی کلتووری، لەو بێدەنگییەی کە خاوەنی قسە نییە دەگوازێتەوە بۆ بیرکردنەوەیەك بە دەنگی بەرز.هەروەها ئەم بێدەنگییە ت کوێ پەیوەندی بە کوردەوە هەیە، هەم لە ئاستی بەرپرسیارییەتی کۆمەڵگای کوردی بۆ ئەنفال و هەم لەسەر ئاستی دەسەڵاتی کوردی خۆیدا؟

وەلام : نەك بە تەنها لەسەر ئاستی حیزبە سیاسیەکان ، بەڵکو لەسەر ئاستی میللی و بگرە لە نێوان ڕۆشنبیری کوردیدا (ئەنفال) نەبۆتە بابەتێکی مێژوویی زیندوو لە نێو ڕۆح و عەقڵی ئێمەدا .

دەکرێت کارەساتی ئەنفال لەسەر ئاستی سۆز و هەڵچوونێکدا بابەت و خەمی زۆر کەس بێت ، بەڵام وەك تراژیدیایەکی نەتەوەیی کاری لەسەر نەکراوە و نەبۆتە پرۆژەیەکی نیشتمانی کە ڕۆحی هەمووومان لە دەوری خۆی کۆ بکاتەوە ، هەتا ئێستاش ئەنفال بابەتێکە بۆ بازاڕ گەرمکردنی سیاسەتی زۆر سارد و بێ بەرەکەتی کوردی. تا هەنووکە هەڵوێستێکی گەورەی ئەخلاقی لەمەڕ ئەم تراژیدیایە لە ناو حیزبە کوردییەکاندا دروست نەبووە ، گواستنەوەی ئەنفال لە یادکردنەوەی سالآنە بۆ خەمێکی کەلتووری و پرۆژەیەکی نەتەوەیی و ئەوسا نێو نەتەوەیی پێویستی بەوە هەیە یەکەمجار خۆمان وەك کورد بگەینە ئەو بڕیارەی کە ئەنفال چیرۆکێك یان کارەساتێك نییە دەرهەق بە کۆمەڵێك مرۆڤی ئێمە، بەڵکو مەرجی یەکەم ئەوەیە هەست بکەین کە ئەوەیان گەورەترین برینە لە جەستەی نەتەوە و تا هەنووکەش خوێنی لێدێت ، خۆ زەحمەت نییە لاسایی جولەکە بکەینەوە لەوەی خۆمان شەڕ لەسەر کڕینەوەی ئەو شکۆمەندییە بکەین کە ئەتك کرا ، بە ئەرشیف کردنی ئەو کارەساتە دەیەها ڕێگە و شێوازی جیای هەیە ، دەبێ ترسی ئەوەمان هەبێت کە ئەنفال کارەساتێك نییە لە ڕابردوودا - وەك لە نووسینێکی مەریوان وریا قانع دا هاتووە - ، بەڵکو کارەساتێکە دەکرێت لە داهاتوودا دووبارە بێتەوە ، بە تەنها مێژوویەك نییە کە دوێنێی ئێمەی ڕەش کردبێت ، بەڵکو ئەگەری ئەوە هەیە ئایندەشمان کوێر بکاتەوە . شەرەفی ئەوەشمان هەبێت کە پشکی هەڵە و گوناهی خۆمان وەك کورد لە سازدان و دروستکردنی ئەنفال هەژمار بکەین .

زۆر جاران ئێمە خۆمان گومانمان هەیە کە کورد یادەوەری هەبێت یان وەك دەوترێت ساویلکە و خۆشباوەڕەو بەخشندەیە و ناتوانێت ڕقێکی پیرۆزی هەبێت ، هەڵبەتە گەر ئەم قسانە بە ڕاست وەربگرین لەوانەی ئەم جۆرە بۆچوونانەیان هەیە ، دەکرێت بگەینە ئەو بڕوایەی کە ئەوەیان نزیکە لە گەلحۆ بوون نەك دڵپاکی ، یان نەبوونی هەستێکی ئەخلاقی کە وامان لێدەکات بڵێین مادامەکێ کارەساتەکە خۆمی نەگرتۆتەوە ، هەرگیز بابەتی خەمی من نییە .

دەبێ بپرسین کورد بۆچی بەرامبەر بە یەکدی ، بە تایبەتی لەسەر ئاستی سیاسی ئەوەندە یادەوەری تیژە و ئەو دەیەها ساڵە ئەم حیزبانە شەڕی یەکدی دەکەن و تۆڵە لە یەکدی دەکەنەوە، گەر بۆیان بکرێت یەکدی لە سنوورەکانەوە ئاودیو دەکەن ،بۆچی دەبێت بەرامبەر بە دوژمنان و داگیرکەرانی خۆیان ئەوەندە لێبوردە و بەخشندە بن .

ئایا کورد بۆ خۆی ئەو هەستە ئەخلاقیەی دۆڕاندووە بە تایبەتی لەسەر ئاستی سیاسی و کارکردەی حیزبەکاندا ، یان لەوە نەزانترە کە نەزانێت چۆن ئەم تراژیدیایە بکات بە بەشێکی مێژووی هاوچەرخ و ئایندەی خۆی لەسەر دروست بکات وەك چۆن جوولەکە هۆلۆکۆستی کرد بە بناغەی مێژووی هاوچەرخی خۆی و تا هەنووکەش لەسەری دەلەوەڕێت .

گوزارشتەکەی تۆ لەوەی کە دەپرسیت بۆچی نەبۆتە هۆشیارییەکی کەلتووری ، ڕاستەوخۆ پەیوەندیدارە بەوانەی کە بوونەتە مایەی ئەم خامۆشییە ، لەوەشدا لە سەرکردەکانی کوردەوە تا بنکردەکان تاوانبارن . هەڵبەتە هەژاری فیکری سیاسی ئێمە دەردەخات کە هەرگیز نەخشە و ستراتیژێکمان نییە ، چونکە کارکردەی سیاسەت لای پارتە کوردییەکان جگە لە کاردانەوەی ڕۆژانە دەسەڵاتێکی دیکەیان نەبووە؛ چونکە گوزارشتی بۆچی کۆمەڵگەی کوردی بارتەقای ئەم کارەساتە خامۆشە گوزاشتێکی فش و فۆڵە ، کۆمەڵگا لە ملیۆنەها تاك پێکهاتوە کە هەر هەمووی خاوەنی ئەو هۆشیارییە نییە ئەنفال بکا بە بابەت و زمانی بۆ دروست بکات تا قسەی پێ بکات لەگەڵ دونیادا. ئەوە کاری ڕۆشنبیرەکان و سیاسەتکار و حیزبەکانە کە لە ڕێی زمان و دەسەڵاتی خۆیانەوە بتوانن وا بکەن دونیای دەرەوەی خۆمان گوێ لەو هاوارانە بگرن ، بە چاو و دڵ و ڕۆح و عەقڵ و هەست بە زەخمی ئەم کارەساتە بکەن وەك چۆن ڕۆشنفکران و نەخشەسازان و سیاسەتکارانی جوولەکە کردیان .

جگە لە هەوڵی چەند کەسێك کە بە تەنیا کار دەکەن هەوڵێکی ئەوتۆ نەدراوە ، کورد پێویستی بە چەندین دەزگا و کەناڵ هەیە بۆ پەڕاندنەوەی ئەم کارەساتە وەك ڕووداوێکی تراژیدی بۆ کێشەیەکی گەورەی نێو نەتەوەیی ، گرفتی کورد ئەوەیە کە هەرگیز بایەخی بۆ تۆمارکردن نەداوە .

لە کۆنەوە (حاجی قادری کۆیی) لە شیعرەکانی خۆیدا داد و بێدادییەتی لە دەست ئەوەی کە دەنێو هەموو میللەتانی دونیادا ، کورد نرخ و بایەخی تۆمار نازانێت ، دیارە لای "حاجی" تۆمار بە تەنها نووسینەوەی ڕووداوەکانی مێژوو بووە کە کورد بتوانێت لە یادەوەری خۆیدا بیانپارێزێت و پەندیان لێ وەربگرێت .

میللەتی بێ تۆمار (Recording) واتە میللەتی بێ یادەوەری، ناکرێت ئەوە لە یاد بکەین کە لەم سەردەمەدا تۆمار بە تەنها نووسینەوەی مێژووی پڕ لە خۆشی و ناخۆشی نەتەوە نییە ، بەڵکو جۆرەها شێوە و تەکنیکی تۆمار و زیندوو کردنەوەی ئەو یادەوەرییە تاڵ و شیرینانە هەیە ، مەرجیشە لە بەرامبەر مەرگەساتی ئەنفالدا دادگایی خۆمان بکەین ، هۆکار و دەرئەنجامەکەشی شی بکەینەوە .

هەمیشە وەك ئەو قوربانییە زیرەك بین كە بزانین چی لە مێشكی (جەللادەكانمان)دا دەگوزەرێت ، وەك ئەوە نێچیرە بین بزانین ڕاوچی خاوەنی كامە داو و تەڵە بووە و لەمرۆكەدا چۆن بەسەر ئەم داو و تەڵە و فاقانەدا باز بدەین و پێوە نەبین .
ئێمە تا هەنووكە نەمانتوانیوە كەڵك لەم دونیا تازەیە ببینین ، ئەو ئامێر و كەرەستە و ئامرازانە وەربگرین ، لە هەمووی ترسناكتر نەبوونی (لۆبی) كوردییە لە دەرەوە كە كار بۆ پرۆژەیەكی گەورە بكات و هێز و توانای مادی و مەعنەوی بۆ بكاتەوە ، دامەزراندنی چەندین دەزگا لە ناوەوە و دەرەوە ، پێویستییەكی هەنووكەییە ، خەڵكی تا هەنووكە لە ڕووی ئیحساساتییەوە لە كارەساتی ئەنفال دەڕوانن ، ئەوەی كە وا دەكات ئەنفال بە تەنها یاد كردنەوە و بۆنەیەك نەبێت بۆ خوتبەی سیاسی چەند سەكردە و بنكردەیەك ، نەبێت بە بابەتێكی ئیستهلاكی سیاسەتی ناوخۆیی و گەمەی نێوان حیزبەكان و كڕینی فرمێسكی خەڵكی بێ چارە ، مەرجە هەموو ئەو هێز و توانایانە كۆ بكەینەوە چ لە دەرەوە و چ لە ناوەوە ، نەخشە و پلانێكی درێژخایەنمان هەبێت بۆ ئەرشیف كردن و تۆمار كردنی ورد و درشتی هەكایەتی ئەنفال. بە جۆرێك كە ببێت بە هەكایەتی تراژیدی هەموو نەتەوە ، ببێتە چەكی سیاسی كاریگەر لەسەر ئاستی جیهانی ، بیر لەو هەموو كەناڵانە بكەینەوە كە وامان لێبكەن كە بتوانین هەموو زانیارییەكی كۆن و نوی لەسەر ئەو تراژیدیایە ڕووەو دونیای دەرەوەی خۆمان ڕەت بكەین ، وەك چۆن جوولەكە توانی (هۆلۆكۆست) بكات بە هەكایەتێكی تاقانە و دەگمەنی خۆی ، نەكردنی كارێكی وا بە تەنها مانای ئەوە نییە كە ناشارەزاین و بێباكین بەڵكو نەمانی ویژدان و ئەخلاقێكی سیاسییە كە وای كردووە هەموو ڕووگە و ئاراستەكان ون بكەین و تا ئەبەد وێڵ بین.

پرسیاری سێیەم : ئەو پێشنیارە تایبەتیانەی ئێوە چین، بۆ ئەوەی ئەنفال وەك كارەساتێكی سیاسی مێژوویی لە یادەوەری ئینسانی ئێمەدا بە چەشنێك بمێنێتەوە كە هەمیشە جێگەی ئاوڕدانەوەو قسەكردن بێت لەسەری لەلایەن نەوەكانی دوارۆژی ئێمەدا؟

وەڵام : وا هەست دەكەم لە پرسیاری دووەمدا لە ناوئاخنی وەڵامەكەمدا وەڵامی ئەم پرسیارەشی تێدایە ، تەنها شتێك كە زیاد بكرێت ئەوەیە كە زۆر مەرجە هەكایەتی ئەنفال و ئەنفال وەك كارەساتێكی مێژوویی لە هەموو قۆناغەكانی خوێندندا ، بە پێی توانا و بوونی كەرەستەی جۆراوجۆر ، لە ناو وانەكانی مێژوودا بخوێندرێت .

ئەرشیف بە دۆکیومێنتەوە ، بە تۆماری زۆرەوە ، لە هەر هەموو قوتابخانەکاندا بەشێك بێت لە کتێبخانەی تایبەت و کتێبخانەی گشتی ، تەڕ کردنەوە و زیندوو کردنەوەی یادەوەرییەکانی ئەنفال ئەرکێکی ئەخلاقییە و هەم نەتەوەییە .

گێڕانەوەی چیرۆکی پڕ لە مەرگەساتی (تەیموور) و دەیەها کوڕ و کچی ناو گەرداوی ئەنفال وا دەکات ئەم نەوەیە لە ڕێی تراژیدیاوە پتر پەیوەست بن بە قوربانییەکانی ناو ئەم تراژیدیایە و دواجار ئەم مەرگەساتە ڕۆحی تاکەکانی ناو کۆمەڵگای کوردی پتر یەکدەخات ، گەر ئەفسانە ڕۆڵی هەبێت لە یەکخستنی ڕۆحی نەتەوە؛ ئەوە تراژیدیا پتر زەمینە دەسازێنێ و دەبێتە هەوێن.

هەکایەتی پر لە مەرگەسات و کارەساتی منداڵ و ژن و پیر و پەککەوتەکان دەنێو هونەر سیحرێکی گەورەتری هەیە بۆ کارتێکردن و وروژاندنی هەست و سۆزی ئەو نەوەیەی کە خودی خۆی لە ناو کارەساتەکەدا نەژیاوە ، سەرباری گواستنەوەی ئەو مەرگەساتە و چیرۆکە جیاوازەکانی بۆ سەر سکرین ، چ وەك فیلمی دۆکیومێنتاری – وثائقي – چ وەك فیلمی داستان ئامێز ، لە هەمووشی ئاسانتر کردنەوەی چەندەها سایت و تۆڕە سەبارەت بە ئەنفال ، کە تیایدا هەموو کەس ئازاد بێت لە شێوەی بەشداری و هاوکاری بە هەر شێوەیەك کە حەز دەکات و دەرەقەتی دێت .بە تایبەتی لە ڕێگەی وێنەوە کە ڕاستەوخۆ کاریگەری خۆی دەکات و ئاسانترە بۆ دواندنی ویژدان و سۆز و عەقڵی بەرامبەر ، بە تایبەتی گەر بکرێت جگە لە زمانی کوردی ، زمانی عەرەبی و فارسی و تورکی و زمانە زیندووەکانی دونیا پردی پەیوەندی بن لەگەڵ دونیای دەرەوەدا ، بە تایبەتی نەوەیەکمان هەیە کە لە دەرەوە لە دایك بووە و ژمارەیەکی زۆریان ئاشنا نین بە زمانی دایکی خۆیان ، خۆ دیارە نەوەی سێیەم ئەگەری ئەوەی هەیە بە تەواوەتی ئەم پەتکی ناوکەی لەگەڵ دایکی خۆی وەك خاك و نەتەوە بپچڕێت ، بۆیە بیرکردنەوە لە دامەزراندنی چەند تۆڕ و سایتێك لەسەر ئەو بناغەیە زۆر پێویستە .

دامەزراندنی کۆنتۆیەك ، بە واتای کردنەوەی حیساب لە پێناو سەرخستنی زیندوو کردنەوەی یادەوەرییەکانی ئەنفال کارێکی ئەخلاقی و نەتەوەییە ، میکانیزمی سەرگرتنی وەها پڕۆژەیەك پێویستی بە پلان و زەمینە سازکردن هەیە ، بە تایبەتی بوونی توانستی دارایی وا دەکات کە هەم پرۆژەکە سەر بکەوێت و هەم وا لە نەوەی نوێ دەکات لە دەوری وەها پڕۆژەیەکی ئینسانی کۆ ببێتەوە .

پرسیاری چوارەم : ئایا ئەدەبی کوردی بە تەعریفە جیاوازەکانی ئێوەوە بۆ ئەدەب چەند بەرپرسیارە لەبەردەم بیرنەکردنەوە لە ئەنفال؟

وەڵام :-جگە لە ئەدەب دەیەها مەیدان و پانتایی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و و فەرهەنگی هەن کە وەك زووتر وتمان دەکرێتـ ئەنفال بە دەیەها دەرکەوتە و ناوونیشانی جیاوازەوە خۆی تێدا بنوێنێت ، ئەدەب چونکە کار لە ناو مێژوودا دەکات و بە تایبەتی ئەدەبی داستان ئامێز ، ئەوەی کە پێی دەوترێ (Fiction) ، سەرەڕای شیعر و شانۆ ، یەکێك لە سەرچاوە سەرەکیەکانی کار کردنە لە ناو مێژوودا .

ژمارەیەك لە نووسەران ، لە نێو ئەمانەشدا (سەلمان روشدی) بڕوای وایە کە ڕۆمان هەر بۆ نموونە ، ئەو وردو درشتەی ناو ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە کە خودی مێژوو فەرامۆشیان دەکات ، کرفتی مێژووش ئەوەیە کە هەمیشە میرزادەو پاشا و سەرۆکەکان و پارتەکان بەو مەرجە دەینووسنەوە کە لە بەرژەوەندی ئەواندا بێت .

مێژوو ، زۆر جاران ، مێژوو نووسە درۆزنەکان دەینووسنەوە ، لە ڕۆمان و چیرۆکدا ڕۆحی سەردەم ڕەسم دەکرێت ، بە هەموو خۆشی و ناخۆشی و هەرەس و سەرکەوتنەکانەوە بە واتا ڕۆماننووس بۆ هەمیشە ڕاستگۆ ترە لە مێژوونووس .

هەڵبەتە کارێکی ڕەوا نییە دادگایی کردنی نووسەران ، لێرەو هەنووکە ، کە بە قەد کارەساتی ئەنفال ئامادەگییان هەبێت چونکە خودی ئەدەب کار و کردەوەیەکی تەواو جیاوازە ، جگە لە مەعریفەتێکی تێر و تەسەل و ئەزموون و خەیاڵێکی دەوڵەمەند پێویستی بە زەمەنێك هەیە لە تێڕامان و ورد بوونەوە هەتا پێویستی بە گەڕان و سۆراغ و کۆ کردنەوەی دیکۆمێنتیش هەیە .

هەمیشە لە ڕۆژانی ڕوودانی کارەساتە گەورەکان ، ئەوەندە زەخم و شۆکی کارەساتە دەمانهەژێنێت ، ئەوەندە خەیاڵ بۆ نووسین ناکەوێتە گەڕ ، جگە لەوەی کە دەبێت دانی پێدا بنێین کە تەمەنی پەخشانی کوردی و خەیاڵی داهێنەرانەی کوردی هێشتا لە سەرەتادایە و تەمەنێکی کورتی هەیە ، پەخشانی کوردی بە بەراورد لەگەڵ پەخشانی ڕووسی و فەرەنسی و ئەڵمانی ، بگرە بە بەراورد لەگەڵ پەخشانی دەرودراوسێکانیش مێژوویەکی کورتی هەیە ، گەر بڕوانینە ئەو ئەدەبەی کە گوزارشت لە (هۆلۆکۆست) و کارەساتەکانی جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم کردووە ، ژمارە هەرە زۆرەکەی ئەو نووسەرانەی توانیویانە دەربڕی ئەو قۆناغە بن بە شێوەیەکی داهێنەرانە ، زۆربەیان دوای دەیەها ساڵ لەو کارەساتانە داهێنانی گەورەیان بە دونیا بەخشیوە ، بە واتا زەمەنێك هاتووە و تێپەڕیوە ، نەوەیەك لە نووسەران پەیدا بوون کە خودی خۆیان ئەو تاڵاوانەیان نەچەشتووە ، تەنها سەبارەت بە تراژیدیاکان شتیان بیستووە یان خوێندۆتەوە.

ڕەنگە لە ئایندەیەکی دووردا نەوەیەك پەیدا بێت سەبارەت بە تراژیدیای ئەنفال داهێنانی هەبێت ، هەڵبەتە لە ئێستادا من تەنها (بەختیار عەلی)م لە یادە کە توانیویەتی لە نێو ڕۆمانی "شاری مۆسیقارە سپیەکان"دا هاوار و خوێن و فرمێسکی ئەنفال رەسم بکات ، پانتاییەکی گەورەی لەو ڕۆمانەدا داگیر کردووە ، لەم ڕۆمانەدا هەر بە تەنها مرۆڤەکان نین کە بەر ئەنفال دەکەون، بەڵکو خودی جوانی هونەر و سروشت بە هەموو ڕەگەزە زیندووەکانی خۆیەوە بەر ئەو هێرشە ڕەشە دەکەوێت ، چەندین دەقی دیکە بە ناوی ڕۆمانەوە لەسەر ئەنفال نوسراون ، وەلێ بەر لەوەی لە دایك بن.. مردوون .

ناکرێ چامەکەی کاك (شێرکۆ بێکەس) لە یاد بکەم لە ژێر ناوی (گۆڕستانی چراکان)دا بڵاو کرایەوە ، ئەو چامەیە داهێنانێکی گەورەیە و قسە لەگەل ویژدان و ڕۆحی بریندااری نەتەوەیەك دەکات ، جگە لەو دوو داهێنانە من بۆ خۆم شتێکی ئەوتۆم لە یاد نییە .

لە بواری چیرۆکیش ، تەنها سێ چیرۆکم لە یاد ماوە کە ئەوانیش (گیانی تاشەکان)ی جەبار جەمال غەریب بوو ، (پاشماوەی خێڵەکان) عەتا محمەد و (مەرگی سەگێك)ی د. مەولود ئیبراهیم حەسەن-ە.

دواجار مەرج نیە هەموو نووسەران بەرپرسیار بن و ببێتە ئەرك لەسەریان کە لەمەڕ ئەنفال دا داهێنانیان هەبێت ، چونکە داهێنان کردەیەکی زۆر ئاڵۆزە و هەموو کەس دەرەقەتی نییە ، دەکرێ وەك تراژیدیا هەموومان بە دەستییەوە هیلاك بین، وەلێ قەد مەرج نییە ببێت بە پرسیاری ئەدەبی لە لای هەموان.

پرسیاری پێنجەم : ئایا ئاستی ئەو ترسە شاراوەیەی لای ئینسانی کورد هەیە بەرامبەر کوردبوونی خۆی، ترسێکە خاوەنی هێزێکی رۆشنبیری وایە کە بتوانێت لەبری تۆڵە خۆی بکات بە هێزێك کە توانای لێبوردنی هەبێت، ئایا ئەم هێزە چەند دەستەڵاتی کوردی لێی بەرپرسیارە و چەندیش کۆمەڵگەی کوردی و ڕۆشنبیرەکانی بەرپرسیارن لە پیشاندانیدا؟

وەڵام :-لە نێو ململانێ و شەڕی نەتەوەکان و دەسەڵاتدارانادا ، چ لەسەر ئاستی نەتەوەکان و چ لەسەر ئاستی دەوڵەتەکان نموونەی بەخشندەیی و ڕۆحی لێبوردن زۆر کەم بووە ، بە تایبەتی لە مێژوی کۆنی ململانێی ڕامیاری و کۆمەلایەتییەکاندا ، بگرە لە مێژووی هاوچەخیشدا .

نموونە درەوشاوەکان ئەوندە زۆر نین ، چونکە وەك (میلان کۆندێرا)ی ڕۆماننووس دەڵێت : ((مێژوو کوێرانە ڕێ دەکات)) کوێر بوونی مێژووش لە بارستایی ئەو ستەم نایەکسانی و

ملهوڕییەوە هاتووە کە مرۆڤی کردووە بە جەنگاوەرێك و ئەوەندەی کە سەرگەرمی خوێنڕشتن بووە ؛ ئەوەندە بواری نەداوە داوای بەخشین لە قوربانییەکانی بکات .
هەڵبەتە هەکایەتی ئێمە و عەرەب و تورك و فارس ، بە تایبەتی لەسەر ئاستی دەسەڵاتی سیاسی گەمەیەکی خوێناوی بووە و هەمیشە مەرگ سنوورەکانی ئێمە ی لەوان جیا کردۆتەوە ، گەمەی ئیمە لە تەك داگیرکەرەکاندا گەمەی قوربانی و جەللاد بووە .
ئەوان خۆیان بە ئاغا و سەرداری ئێمە دەزانن ، نەك هەر ئەوە و بەس، ئێمە لە چاوی ئەواندا هەمیشە کافر و بە کرێگیراو و تیرۆرست و لە ڕێ لادەر و چەتە و خیانەتکار بووین ، هەمیشە هێز و دەسەڵاتی سیاسی و ژمارەی زۆری سەرباز و جبەخانەی پڕ لە چەك میللەتان فێری ئەوە دەکەن کە بکوژ و ببڕ خۆیان بن ، بە تایبەتی گەر شەڕەکان بە ناوی ئایدۆلۆژیای ئاسمانی یان سەر زەمینییەوە بە پیرۆز بکرێن.
هەتا سڕینەوەی کەلتوور و زمانی کوردی لە لایەن داگیرکەرانەوە بێ هۆ نییە، چونکە هەمیشە ئاغا و سەردار بڕوای وایە کە کۆیلە و بەندەوار و خزمەتکارەکانی مەرجە بە زمانی گەورەکان بدوێن ، نەك پێچەوانەکەی..
دەمەوێت بڵێم کە مێژووی ئێمەی کورد مێژووی جەنگ و کوشتار و خوێن و مەرگ بووە لەگەڵ دونیای دەرەوەی خۆمان ، هەمیشە لە دڵەڕاوکێی ئەوەدا بووین کە کەی هێرش دەکرێتە سەرمان و کورد پتر لە نێچیرێکی گەمارۆدراو چووە کە چواردەوری بە ڕاوچی دڵڕەق و تفەنگ بەدەست گیراوە ، هەمیشە کورد بوون بۆ خۆی نەفرینێکی ئەبەدی بووە ، هەمیشە کورد کە چەوساوەتەوە لەبەر ئەوە بووە کە ئەگەرچی لەسەر خاکی خۆی بووە وەلێ وەك بێگانە و داگیر کەر و کەسی دووەم و کۆیلە وێنا کراوە، ئەوەشمان لە یاد نەچێت کە مێژووی شەڕی کورد لە بەرامبەر کورد خۆیدا ئەو ترسەی لە ڕۆحی هەمووماندا چاندووە، تا هەنووکەش لەسەر ئاستی میللی ئەم ترسە لە ناو نەچووە.
کورد لە ناو خۆیدا هەرگیز لەسەر ئاستی سیاسی و هەر لە دوای پەیدا بوونی پارتە سیاسییەکان و لە هەر هەموو بەشەکانی کوردستان وازی لە ململانێی چەکداری نەهێناوە ، هەمیشە پارتەکان لەناو یەکدیدا ناکۆك بوون و بگرە زۆر جاران سڕینەوەی یەکتریان کردووە بە مەبەست و ئامانج.
زەخمی ئەو ترسەش لە پای ئەوململانێیە زیادی کردووە ، سەرەڕای ئەوەی کە خێزانی کورد لە ژینگەیەکی وا ناتەندروست ژیاوە کە لە پاڵ میراتە سیاسییە ناشیرینەکە ، خودی پێکهاتەی پەروەردەکردنی ئێمە لەسەر ترس دروست بووە ، ترس و شەرم و بێ بڕوایی لە ماك و

خەسڵەتە هەرە سەرەکییەکانی ئێمەن و دروستکردنی پێکهاتەی ڕۆحی و کارەکتەری ئێمەی لەسەر بونیاد نراوە.
ئەو ستەم و چەوساندنەوەی لە شێوەی بەڕێوە بردنی سیستەمی خێزانی کوردی کاری کردووە تەمەنی سەدەها ساڵە ، کە بە شێوەیەکی هیرارکی نێرەکان و گەورەکان پڕ زەبرو زەنگن و مێیەنەکان و بچکۆلەکان دەچەوسێننەوە ، هەمیشە دایکی کوردی دایکێکە لەسەر ترس و شەرم و بێ بڕوایی گەورە کراوە ، ئەویش کوڕ و کچەکانی خۆی بە هەمان حاڵەت و دۆخی ترس و شەرم ئاشنا کردووە، ترس لەگەڵ شیری دایکەکاندا دەڕژێتە خوێنمانەوە .
بیرمان نەچێت کە ستەمی ڕۆژهەلاتی ، چ لەسەر ئاستی سیاسی و چ لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی ، ستەمێکی دڵڕەق و وێرانکەرە ، سەرەڕای ئەوەی کە کلتووری عەرەب – ئیسلام هەمیشە پایە هەرە سەرەکییەکانی لەسەر ترس لەخودا و ڕۆژی قیامەت و ئایندەی نادیار داکوتاوە ، مرۆڤ بۆ خودی خۆی کۆیلەیەکی گوناهبارە و تا ئەبەد پاك نابێتەوە .
ترس لە مەرگ و لە ژیان و لە قیامەت ڕۆژانە و هەفتانە دووبارە دەکرێتەوە ، فیکرەی مرۆڤی کۆیلە و مرۆڤی گوناهبار و دونیای هیچ و فانی لە جیهانی ئیسلامیدا کاری گەورە و نێگەتیڤی خۆی کردووە ، هەمیشە لە ئیسلامدا باس لە گوێڕایەڵی کراوە بۆ ئەو کەسانەی کە حوکمڕانن و پێیان دەوترێت ((أولى الامر منكم)) هەرگیز گرنگیش نەبووە ئەو فەرمانڕەوایە ستەمکار بووە یان دادپەروەر، چونکە وا باو بووە کە فەرمانڕەوا و پادشاکان و سەرکردەکان بە ناوی خوداوە و لە پێناو خودا حوکم دەکەن ، ملکەچی و گوێڕایەڵی بۆ ئەوان بە تەنها ئەرك نەبووە، بەڵکو بەشێك بووە لە خودا پەرستی.
هێشتا ئەم بیر و بۆچوونە لە نێو هەموو خانە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکاندا ڕەوایەتی خۆی هەیە ، جا چ خێزان بێ و چ قوتابخانە و چ مزگەوت و چ خانەی حیزب و چ سەربازگە ، هەر هەموو ئەو شوێنانەش پیرۆزە ، هەموو پیرۆزێکیش عەقڵ پەکدەخات و هەمووشیان هەیبەت و ڕێزیان هەیە ، ڕێزێك تێکەڵ بە ترس.
هێشتا پارتێکی سیاسی و فەلسەفەیەکی پەروەردەیی نوێ نەهاتووە گومان لەو پیرۆزییە بکات و ئەو ترسە بڕەوێنێتەوە ، هەموو فەزای ڕۆشنبیری ئێمەش هەرگیز دابڕاو نەبووە لەم دۆخە زۆر نەخۆشە.
ئێمە بە ژمارە کەمترین جۆری ڕۆشنبیرمان هەیە کە ڕەخنەگر و تووڕە و ڕافزی بێت ، ژمارە هەرە زۆرەکەی لە ناو یەکێك لە حیزب و یان ناو هەناوی دەسەڵاتدارێکدا تواوەتەوە، ڕۆشنبیرەکانیش توێژێکن دەچنە ناو هەمان پێکهاتەی ڕۆحی و کۆمەڵایەتی .

جگە لەوەش بەو پێناسەیەی کە ئەمڕۆ لە دونیادا باوە کە ڕۆشـنبیر جـەنگاوەرێکی ئەبەدییـە و چاودێرە بەسەر دەسـتەڵات و گومانکارە، هەمیشە ئازایەتی ئەوەی هەیـە بـەرگری لـە جـوانی و هەق و خێـر و یەکسانی و دادپـەروەری و سـەربەخۆبوون بکـات ، چ لەسـەر ئاسـتی نـاوخۆیی و نەتـەوەیی بێـت و چ لەسـەر ئاسـتی دەرەوە ، بـە هـەق ئـەو ژمارەیـە زۆر لـەوە کـەمترە کـە ئـەم جەنگە بباتەوە.

کۆیلـەبوونی ڕۆشـنبیر بـۆ هـەر چەشـنە دەسـەڵاتێك بێـت؛ دواجـار ئـەو زمانـەو قەڵەمـەی لـێ دەستێنێتەوە کە لەسەر گەمەی چاو نەترسی و ئازایەتی بەردەوام بێت و لەمیانـەی مومارەسـە کردنی ئازایەتی ئەوانی دیکەش فێری وانەی ئازایەتی بکات .

دوای ڕاپـەڕین لەشـکرێك لـە هونەرمەنـد و نووسـەری کـورد ، کـە نـازانم چـەندیان هـەڵگری خەسڵەتەکانی مرۆڤـی ڕۆشـنبیرن ، بـە تـەواوەتی کەوتنـە دڵداری لەگـەڵ دەسـەڵاتدارەکانی نـاو گۆڕەپانەکانی سیاسەتی کوردی.

کـورد هەمیشـە لەسـەر ئاسـتی سیاسـیش زمـانی قوربـانی و کۆیلـەی هـەبووە ئـەوەتا هـەردوو سەرکردەی کورد نامەیەك بـۆ (بـووش) دەنووسـن تیایـدا سـواڵی ئـاوڕ لێدانـەوە دەکـەن دەڵێن : ((ئەگـەر تـۆش هاوپەیمانیـەتی ئێمـەت گـەرەك نـەبێ ئـەوە ئێمـە هـەر هـاوڕێ و هاوپـەیمانین)) کرۆکی نامەکە ئەوەیە ، من وای دبینم کە لە نێو هەموو میللەتانی دونیا ڕقێك هەیە پیرۆزە و هـەر ئەوەشـە وامـان لێـدەکات کـە هەنـدێك لـە کارەسـاتەکانی مێـژوو هـەر بـە هـەمان برینـەوە بمێننەوە .

هەرچەندە هەموو جۆرە ڕقێك وزەیـەکی نێگەتیڤـە و لێمـان دەخـوات؛ هـەتا ئەگـەر پیرۆزیـش بێت ، چونکە کە تۆ داوای تۆڵە دەکەیت وەك لە پرسیارەکەتدا هـاتووە ، پێویسـتی بـە جۆرێـك لەو ڕق و کینەیە هەیە کە ئاراستەی دوژمنەکەتی دەکەیت ، بۆیە میللەتانی دونیـا ناویـان نـاوە (ڕقی پیرۆز)..خودی ئەو ڕقە بە تەنها موڵکی نەتەوە ژێردەستەکان نییە ، تەنها ئەو کاتـە پێـی وتـراوە پـیرۆز کـە سـتەملێکراو دژی سـتەمکار بـەکاری دێنێـت ، وزە و هێزێکـە کـە وا لـە ستەملێکراو دەکات بیر لە تۆڵە بکاتەوە ، بەڵام چی بەو ڕقە دەڵێیت کە دەسـەڵاتدارانی بـەعس لە عێراق و حکومەتـە یـەك لـە دوا یەکـەکانی تـورك و فـارس بەرامبـەر بـە کـورد هـەیانبووە ، میللەتانی خۆیان بەو ڕۆحە شۆڤێنیستییە پەروەردە کردووە.

هاوکێشـەکە لێـرەدا زۆر جیـاوازە و لـە گەوهـەردا زۆر سـەیرە کـە ڕقـی سـتەمکار لـە ڕقـی ستەملێکراو گەورەترە ، ئەگینا ئەو هەموو کوشتارگایە لە مێژووی ئێمەدا لە پای چی بووە؟

یەکەکە لە ئەدەبیاتی سیاسی خۆی بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە دەیەوێت ئـەو ترسـە لـە ڕۆحـی گەریلاکان بە مێ و نێرەوە بکوژێت ، ڕاستە لەمەڕ جەنگ و بەرەنگاربوونـەوە بـە ڕووی هێـزی

سـەربازی داگیرکـەردا هـەر هـەموو گـەریلا و پێشـمەرگەکان دلێرانـە جـەنگاون. ژمـارەی شەهیدەکانی هەموو پارچەکانی کوردستان ملیۆنەهایە ، وەلێ ئێمە بـاس لـە ڕۆحێکـی بـەرگری دەکەین ، ویست و ئیرادەیەك لەسەر ئاستی کردەی سیاسی ، بڕوام وایە کە نەبوونی ئـەو هێـز و بڕوا بوونە بە ویست و ئیرادەی سیاسی لە لای سەرکردەکانی کوردیش ونە.

نەبوونی ئەو ویستە سیاسیە وایکردووە کە هەتا هێزی گەل کە ڕەنگە زۆر ئاسان و بە خۆڕسکی کەڵکی لێ وەربگیرێت ، هەمیشە پەکی خراوە ، هەر جارە بە بڕو بیانوویەك ، ئەو ترس و بـڕوا بە خۆبوونە لەسەر ئاستێکی باڵاوە تا دوا کەس و پێگەکانی خوارەوە دابەزیوە .

هـەموو کـارکردەی سیاسـی ئێمـە گەمـە و تاکتیکێـك بـووە بـە پێـی ڕووداوەکـانی ڕۆژگـار نـەك داڕشـتنی پـلان و سـتراتیژێك بـۆ ئاینـدە ، هەمیشـە ئێمـە خۆمـان داوەتـە دەسـت گەمـەکانی چارەنووس.

گەمارۆدانی ئێمەش لە لایەن سێ دەوڵەتی ستەمکاری ڕۆژهەلاتی کە ئەوانیش عێـراق و تورکیـا و ئێرانە ئەوەندەی دیکە وایکردووە کە ترسەکەی ئێمە لەسەر ئاسـتی سیاسـی بگوێزرێتـەوە بـۆ ئاستی کۆمەڵایەتی، چونکە ئەوەتا لە ڕۆژگاری ئەمڕۆکەشـدا کـە بـاس لـە جۆرێـك لـە ئـازادی و سەربەخۆیی بوون دەکرێت ، بەر لە هەموو کەس سەرکردەکان و سیاسەتکارەکان باس لە ترسی دەر و دراوسێ دەکەن .

کەواتە ئەو ترسە گەورەیە لەسەر ئاستی کۆمەلایەتی و سیاسی بووەتە بەشێك لە میراتی ڕۆحی ئێمە ، هەمیشە کەسێکی وای دروست کردووە کـە بـە تـەنها سوپاسـی خـودا و قـەدەر بکـات کـە لەسەر خاکەکەی خۆی ماوەتەوە ، هەر بۆیـە گوتـاری مانـەوە زاڵـە ، نـەك گوتـاری زینـدەگی بـە مانا هەرە ئینسانییەکەی کە جگە لە سەربەستی و ئازادی هیچی دیکە ناخوازێت .

هەڵبەتە وتراوە ، کە کورد یادەوەری زۆر لاوازە و ئاسان نییە تەواو بـڕوا بـەم ڕسـتەیە بکـەین ، بەڵام لەسەر ئاستی سیاسی وای لێهاتووە کە ئەم قسەیە بە ڕاست وەربگرین ، چونکە لـە هـەموو دیـدار و کۆبوونـەوەکانی نێـوان حیزبـەکان و دەسـەڵاتی سـێنترالی عێراقـی هـەرگیز شـەڕی گەورەمان لەسەر کارەساتی ئەنفال نەکرد .

تا ئێستاکەش هەمان دۆخ بەردەوامە ، دۆخی زەلیلی و کۆیلـە بـوون و ئـەو ترسـە گەورەیـە وای لێکردووین کە جاروبار بە شەرمەوە باس لە ئەنفال بکەین ، من پرسیارەکەت هەڵدەگێڕمەوە و ناڵێم : ئێمە بۆچی لە بری تۆڵە خاوەنی کەلتوور و ڕۆشنبیرێکین کە هێزی ئەوەی داوینەتێ لە بری تۆڵە بەخشندە بین و لە گوناهەکانی دوژمن یـان دوژمنـەکانم خـۆش دەبـین ، ئـەم قسـەیە تـەنها ئـەو کاتـە ڕاسـتە کـە سـتەمکار وسـتەملێکراو وەك دوو کارەکتـەری ئینسـانی لەبـەردەمی یەکدیدا یەکسان وەستابن .

بەڵام لە واقیعدا و ئەو دۆخەی کە کۆنکرێت دیارە بۆ تاقە ڕۆژێکیش بێت ستەمکار پێویستی بەوە نەبووە کە ستەملێکراو کۆیلەکانی بندەستی خۆی بوێرن بەیەکسان لەبەردەمیدا بوەستن ، چونکە ئەوەیان دان پیدانانی ستەمکارە بەوەی کە ستەملێکراو کە ئێمەین کۆمەڵێك ئادەمی بوون ، فەرمانڕەوا لەم ڕۆژهەلاتە و لەو وڵاتانەی کە خەڵك وخاکی ئێمەیان داگیر کردووە لە وێنەی (خودا)دا خۆیان دەبینین ، ئەوان هەگیز شەرەفی ئەوە بە کورد ڕەوا نابینن کە وەك ئینسان تاکەکانی بخوێنێتەوە ، ئەو کاتەی بەعس بڕیاریدا کە گوندنشینەکان ئەنفال بکات ، هەر لەو کاتەوە وەك تەنێکی مردوو یان ئامادە بۆ مەرگ حیسابی لەگەل کردبوون ، وەك دڕك و گیاکەڵە کە لە خاکێکدا هەڵیبکەنێت ، کەوتە هەڵکەندنیان .

ئەگینا چ لێکدانەوەیەك هەڵدەگرێت منالْ و پیر و پەککەوتە و ژن زیندە بە چال بکرێن ، ئەوان هەرگیز ئامادە نەبوون داوای لێبوردن بکەن ، لەو کارەساتە پەشیمان ببنەوە و بە هەڵەیەکی سیاسی لە قەڵەم بدەن ، بۆیە کە ئەوەیان ڕوانینی ستەمکار بێت ، چ مانایەك بۆ ئەوە دەمێنێت ستەملێکراو بڕیار بدات :-

"کە مادامەکێ ستەمکار بەخشندە و شەرمەزار نییە ، با من بەخشندە بم ." ئەوە وەکو ئەوە وایە کوژراوی بە ناهەق لە بکوژەکەی خۆش بێت!

هەرگیز لە مەیدانی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا پانتاییەك بۆ ئێمە نەماوەتەوە تاوەکو تیایدا بەخشندە بین یان نەبین ، ئەوەی بە ئێمە ڕەوا بیندراوە ، ڕۆڵی قوربانی بووە .

بیرمان نەچێت کە تاوەکو جوولەکە نەبوو بە هێزێکی گەورە و کارەساتی "هۆلۆکۆست"ی نەکرد بە چەك ، تەنها وەك قوربانی حیسابی بۆ دەکرا ، ئەوەتا داوا لە تورکیا دەکرێت کوشتارگەی ئەرمەنییەکانی تورکیا بە کارێکی نائینسانی بزانێت و داوای لێبوردن لە ئەرمەن بکات ، وەلێ تا هەنووکە خامۆشە.

بۆ کوردیش وایە ، زۆرن ئەو ڕۆشنبیرانەی عەرەب کە کورد بە جولەکە بەراورد دەکەن و هەق دەدەن بەو وڵاتانەی کە دەکەونە قڕکردنی کورد ، من بە تەنها ڕستەیەکی (هادی العلوی)م خوێندۆتەوە کە وەك عەرەبێك و عێراقیەك شەرم لە ناسنامەی خۆی بکات لە پای کارەساتی ئەنفال و هەڵەبجەدا ، هەر بۆیە گومانم هەیە لەسەر ئاستی سیاسی کورد بە نیازی تۆڵە یان سەندنەوەی مافی زەوتکراوی خۆی بێت و لەولاوەش دەسەڵاتدارانی عەرەبی و بە تایبەتی لە عێراقدا تا هەنووکەش بە فەرمی نامەی شەرمەزاری خۆیان نەنووسیوە ، بەڵکو من زۆر دڵنیام حکومەتی عێراقی بەهێز ببێتەوە ، ئەگەری دووبارە کردنەوەی ئەنفال ئەگەرێکی زۆر نزیکە ، تەنها ئەوەیە شێواز و ئامرازەکانی جیاواز دەبن.

سەیر لەوەدایە کە کورد خۆی دەچێتە بەغدا و دەوڵەتی بەربەریانەی عەرەبی – عێراقی زیندوو دەکاتەوە ، بە ئومێدی ئەوەی لە ژێر سایەی ئەو دەوڵەتەدا کەمەکێ بحەسێتەوە ، لە کاتێکدا ئەوەی تەمەنێکی کەمی لە کاری سیاسی خەرج کردبێت ، چاك دەزانێت ئەوانەی دوای سەدام هاتوون ، زۆر لەو ناشرینترن گەر چەك و جبەخانەو فڕۆکەیان هەبێت.
دواجار بەم دێرە شیعرەی (تی. ئێس. ئیلیەت) کۆتایی بەم وەڵامە دێنم ((دوای ئەو هەموو زانینە ... چ لێبوردنێك!؟))

<u>سەرنجێك:</u> کۆی پرسیارەکان لە لایەن (حەمە کاکە رەش) دەوە ئاراستەی من کران، دیارە پرسیارەکان زۆرتر بوون، بۆ خۆم تەنها دەرەقەتی وەڵامی ئەم چەند پرسیارە هاتم.